

3. Марковець Г.В. Динаміка професійної самоідентифікації майбутніх педагогів при переході від традиційного до постіндустріального суспільства / Г.В. Марковець // Вісник Мелітопольського державного педуніверситету. – 2004.
4. Пехота О.М. Особистісно орієнтоване навчання: Підготовка вчителя : монографія / О.М. Пехота, А.М. Старева. – Миколаїв : Іліон, 2005. – 272 с.
5. Хуторской А.В. Современная дидактика / А.В. Хуторской. – СПб., 2001. – 533 с.

ОРЛОВА О.О.

РОЛЬ МЕТОДУ САМОСТІЙНИХ РОБІТ У ФОРМУВАННІ РОЗУМОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ

Питання формування розумової самостійності студентів – одне з найважливіших у педагогічній науці і набуває актуальності в сучасних умовах розвитку освіти. Серед можливих шляхів його вирішення є використання методу самостійних робіт, який дає змогу формувати у студентів уміння знаходити способи оволодіння знаннями та творчо використовувати їх на практиці.

Останнім часом педагогічна наука збагатилась результатами досліджень, у яких висвітлюються проблеми формування розумової самостійності студентів: особистісний підхід до проблеми самостійності здійснено у працях Л.П. Аристової, М.О. Данилова, Н.В. Кухарева, М.І. Махмутова; із позиції теорії волі розглядали самостійність особистості Ю.П. Дмитрієва, О.Г. Ковальова, К.К. Платонов, В.І. Селіванов; процесуальний підхід до цієї проблеми відображено у дослідженнях Б.П. Єсипова, П.І. Підкасистого, Н.О. Половникової.

Разом з тим у педагогічній науці недостатньо розглянуто роль методів самостійних робіт у формуванні розумової самостійності студентів.

Мета статті – на основі аналізу науково-педагогічної літератури визначити роль методу самостійних робіт і особливості його застосування під час формування розумової самостійності студентів.

Аналіз науково-педагогічної літератури [1–4] дає змогу стверджувати, що до групи методів формування умінь студентів застосовувати набуті знання в нових умовах належать методи самостійних робіт. Як стверджує Н.О. Половникова [1], саме використання “вправ із самостійністю, що зростає”, формує вміння учнів, студентів творчо використовувати набуті знання в нових умовах. Важливого значення самостійній роботі під час формування розумової самостійності особистості надає і М.І. Махмутов. Так, в одній із своїх праць він зазначає: “Для того, щоб розвивати пізнавальну активність особистості, необхідно використовувати систему самостійних робіт, яка забезпечувала б цілеспрямованість, різноманітність, взаємозв’язок, послідовність і поступове ускладнення праці” [2, с. 39]. Така система, на думку автора, необхідна, перш за все, у межах навчальної теми, розділу програми, у межах курсу, а в перспективі – усього періоду навчання. Уміння доходити до всього самостійно, застосовувати в житті отримані знання важливо прищеплювати з перших днів навчання.

М.І. Махмутов зазначає також, що використання в процесі організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, студентів системи самостійних робіт дає змогу вихованцям максимально проявити індивідуальність свого мислення, свої уміння, здатність оперувати знаннями і застосовувати їх на практиці.

Як свідчить проведене дослідження, аналогічну позицію у розумінні значення використання самостійних робіт під час формування розумової самостійності займають такі видатні вчені, як Ю.К. Бабанський, Н.Г. Дайрі, Є.Л. Голант, П.І. Підкасистий,

Г.І. Шамова, Н.Ф. Тализіна. Вони підкреслюють, що під час використання самостійних робіт викладач повинен здійснювати відбір змісту робіт, контроль за використанням, визначення часу для виконання роботи давати цільову настановку тощо.

У ході наукового пошуку виявлено, що всебічний розгляд питання використання самостійних робіт у процесі формування самостійності особистості здійснено П.І. Підкасистим. Так, в одній із своїх праць [3] учений обґрунтував модель самостійної діяльності тих, хто навчається, визначив специфічні особливості формування самостійних дій, розробив класифікацію самостійних робіт (самостійна робота за зразком, реконструктивні самостійні роботи, варіативні самостійні роботи на застосування основних понять науки, творчі самостійні роботи).

Досліджуючи можливості методу самостійної роботи під час формування умінь студентів застосовувати набуті знання в нових умовах, деякі вчені наголошують на управлінській функції викладача. Зокрема, М.І. Махмутов підкреслює, що кінцевий результат залежить саме від умінь викладача організувати самостійну роботу студентів [2, с. 44]. Таких самих поглядів дотримується і Б.П. Єсіпов, підкреслюючи, що під час формування умінь особистості використовувати набуті знання в нових умовах викладачеві необхідно впроваджувати в навчальний процес різні методи самостійної роботи, складати завдання з поступовим підвищенням рівня самостійності за рахунок зміни характеру завдань.

Виявлено, що особливого значення ролі викладача під час формування розумової самостійності студентів надає і Н.В. Кухарев. Учений наводить яскравий приклад поєднання творчої діяльності викладача і студентів під час організації самостійної роботи [4] (див. табл.).

Таблиця

Навчання логічно завершеної розповіді з елементами власної творчості

Діяльність викладача	Діяльність студента
1. Спонукає через зіставлення абстрактного з конкретним до логічно завершеного обґрунтування у формі виступу (засоби розв'язання розкриваються тільки у необхідних випадках)	1. Самостійно осмислюють, відповідають за раніше вивченим, порівнюють, залучають, шукають засоби розв'язання
2. Спонукає через зіставлення абстрактного, відомого раніше, з абстрактним у нових умовах	2. Самостійно працюють, осмислюючи прийоми розв'язування, підбирають, порівнюють, висловлюють, критично переробляють, узагальнюють
3. Здійснює контроль за самостійним оволодінням матеріалу	3. Самостійно вивчають нову тему у підручнику із залученням додаткового матеріалу, повідомляють засоби розв'язування і висновки
4. Організовує перевірку підсумків роботи	4. Беруть участь у колективному осмислюванні, опановують нові прийоми роботи, використовуючи досвід товариша

Отже, аналіз даних таблиці дає змогу стверджувати, що метод самостійних робіт, який пропонує використовувати викладачам Н.В. Кухарев у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, сприяє формуванню у них умінь творчо застосовувати набуті знання в нових умовах і таким чином підвищує рівень їх розумової самостійності.

У контексті досліджуваної проблеми зазначимо, що ефективним методом самостійної роботи учнів, студентів, на думку Г.І. Липкіної, є метод взаємного критичного оцінювання виконаних робіт. Основна сутність цього методу полягає в тому, що на початку заняття вихованці виконують звичайне навчальне завдання (пи-

шуть твір чи іншу письмову роботу), після чого віддають його на взаємне рецензування. Потім іде стадія саморецензування: коли учень, студент прочитає і оцінить роботу товариша, він повертається до своєї і сам пише на неї рецензію. На наступній стадії вихованець отримує рецензію на свою роботу і відповідає на зауваження. Після цього кожен, враховуючи недоліки, виявлені у власній роботі, і зауваження, зроблені товаришем, повинен написати новий її варіант [5].

Отже, запропонований Т.І. Липкіною вид самостійної роботи вимагає від вихованців творчого використання набутих знань, що свідчить про найвищий рівень розумової самостійності особистості.

Дослідженням виявлено, що з метою формування умінь застосовувати набуті знання в нових умовах І.А. Левіна визначає певні риси, що характеризують організацію самостійної роботи, до яких належать:

- спеціальні дії, спрямовані на створення дидактичних умов, що необхідні для своєчасного й успішного виконання завдань, тому відповідна організація передує процесу самостійної діяльності й супроводжує його;
- ефективне керівництво самостійними діями тих, хто навчається, яке стимулює їх самоорганізацію при підготовці до роботи та в процесі її виконання;
- планування самостійної роботи, що починається з системи визначення завдань з навчальної теми (їх послідовність, різноманітність та поступове ускладнення) й завершується визначенням місця роботи в структурі конкретного заняття, вибором форми організації самостійної роботи й поєднання її з процесом викладу;
- сучасні засоби навчання (підручники, збірники задач і вправ, карти, таблиці, прилади й речовини, технічні пристрої й дидактичні матеріали), а також завдання вчителя за допомогою навчальної задачі спонукати їх до планування майбутньої роботи та попереднього засвоєння засобів, що необхідні для виконання завдання;
- елементи творчості, що є значущими не лише новизною результатів, але й нестандартністю самого процесу.

І.А. Левіна наголошує: “Творчі самостійні роботи тим і важливі, що, виконуючи їх, учень може знайти оригінальні, не передбачені вчителем способи розв’язання пізнавального завдання. У цьому випадку більш прийнятним є такий хід педагогічного управління, при якому дії вчителя являють собою стимулювання діяльності тих, хто навчається” [6, с. 110].

Отже, організація самостійної роботи, на думку І.А. Левіної, відіграє важливу преподевітичну, координаційну та стимуляційну роль. Водночас це початковий етап управління, оскільки в ньому відображаються мета й головне навчальне завдання. Завданням викладач визначає репродуктивний або творчий рівень діяльності, проектує розумові та практичні дії тих, хто навчається, що сприяє формуванню розумової самостійності останніх.

Важливого значення творчим роботам у процесі формування умінь і навичок студентів застосовувати набуті знання в нових умовах надають і М.А. Данилов та Б.П. Єсіпов. Учені підкреслюють, що самостійні роботи творчого характеру особливо цінні тим, що вони більшою мірою сприяють розвитку пізнавальних сил і здібностей вихованців, підвищують інтерес до навчального предмета й виховують уміння пов’язувати теорію з практикою. Сутність будь-якої творчої роботи, на думку педагогів, полягає в повній самостійності студента, який сам створює щось нове на основі вже існуючих знань та вмінь. Під час творчої діяльності студенти самі створюють свій задум або усвідомлюють задум викладача, розкриваючи його “силою свого уявлення й активного мислення”. Потім накреслюють план роботи і виконують його. Так, метод самостійних творчих робіт, за переконанням

М.А. Данилова та Б.П. Єсіпова, – це один із найефективніших методів формування вмінь студентів застосувати знання в нових умовах. Результативність цього методу підвищується за умови управлінської функції викладача, використання ним завдань з поступовим підвищенням рівня самостійності, а також за рахунок зміни характеру завдань.

Висновки. Таким чином, метод самостійних робіт є одним із найефективніших методів формування вмінь студентів застосувати набуті знання в новій ситуації. Результативність цього методу підвищується за умови управлінської функції викладача, використання ним завдань з поступовим підвищенням рівня самостійності, а також за рахунок зміни характеру завдань.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з поглибленим вивченням видів самостійних робіт під час формування розумової самостійності студентів.

Література

1. Половникова Н.А. О теоретических основах воспитания познавательной самостоятельности школьников в обучении / Н.А. Половникова – Казань : Таткнигоиздат, 1968. – 203 с.
2. Махмутов М.И. Развитие познавательной активности и самостоятельности учащихся / М.И. Махмутов. – Казань : Таткнигоиздат, 1963. – 80 с.
3. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретически экспериментальное исследование / П.И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
4. Кухарев Н.В. Формирование умственной самостоятельности / Н.В. Кухарев. – Минск : Народное образование, 1972. – 136 с.
5. Липкина А.И. Критичность и самооценка в учебной деятельности / А. Липкина, Л. Рыбак. – М. : Педагогика, 1968. – 142 с.
6. Левина М.М. О сущности методов обучения / М.М. Левина // Советская педагогика. – 1970. – № 2. – С. 106–115.

ОСОВА О.О.

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. ДІСТЕРВЕГА

Пошук нових концептуальних підходів до розв'язання поставлених завдань освітньо-виховної галузі сприяє зверненню до педагогічної спадщини світових учених, письменників, громадських діячів, що дає змогу більш ґрунтовно вивчити історико-педагогічні парадигми конкретного періоду, визначити провідні тенденції розвитку зарубіжної історико-педагогічної думки. Саме тому сьогодні значне місце в науково-педагогічному просторі займають дослідження творчого доробку видатних педагогів минулого: Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Й. Гербарта та інших.

Серед відомих зарубіжних учених, видатних педагогів, просвітителів, громадських діячів ХІХ ст. гідне місце посідає А. Дістервег (1790–1866 рр.). У його особі світова культура здобула яскравого вченого, педагога, суспільного діяча, який зробив суттєвий внесок у розвиток педагогічної науки й практики не тільки Німеччини, а й інших країн Європи. Вивчення його педагогічної спадщини дає змогу виділити основні погляди вченого на різноманітні педагогічні проблеми.

Аналіз стану наукової розробки проблеми свідчить, що педагогічну діяльність А. Дістервега частково розглядали у своїх працях С. Головки, П. Макаров, А. Піскунов, С. Фрумов та інші. Однак на сьогодні відсутнє цілісне дослідження, у якому було б представлено проблему організації навчання студентів у педагогічній спадщині А. Дістервега.